

La batalla de l'Ebre arran de la terra i de l'aigua: el testimoni d'un pontoner

Ramon ARNABAT MATA
ISOAC-Universitat Rovira i Virgili

La batalla de de l'Ebre va ser una de les batalles més transcendents i més conegudes de la Guerra Civil espanyola. Ha estat analitzada i explicada del dret i del revés, i les opinions contradictòries sobre la seva utilitat política i militar segueixen presents a la historiografia i a la vida política¹. Amb aquest text, el que pretenem és donar veu a un protagonista anònim que participà a la batalla de l'Ebre arran de la terra i de l'aigua com a pontoner de l'exèrcit republicà: Miquel Ferret i Batlle².

Miquel Ferret Batlle

Miquel Ferret Batlle va néixer a Vilafranca del Penedès l'any 1905 i va morir l'any 1953. Va cursar estudis a l'escola *del senyor Sabaté* a la mateixa vila. Va tenir tres fills, tota la vida va fer de fuster i durant força anys, de fuster-propietari d'un taller propi. Així mateix, fou membre actiu de diverses entitats vilafranquines: l'esbart del Foment Sardanista Vilafranquí, el Centre Excursionista Vilafranquí, l'Ateneu Obrer Vilafranquí, la Mútua del Penedès i l'Agrupació Folklòrica del Casal³.

La primavera de 1938, amb 33 anys, el van mobilitzar. Era casat i tenia dues filles: una nena de set anys i una altra de dos mesos. Ja feia dotze anys que havia realitzat el servei militar amb la quinta del 1926. Naturalment, i en funció del seu ofici, a l'Exèrcit va ser adscrit a Fortificacions, concretament a fer de pontoner. Els pontoners van tenir un paper clau a la batalla de l'Ebre, durant la qual la destrucció feixista dels ponts i la reconstrucció republicana d'aquests era el dia a dia de la guerra.

Entre el 5 de maig i el 23 de desembre de 1938, va redactar un total de 62 cartes i 63 postals, és a dir, gairebé cada dia va escriure a la seva família. Aquesta

Article rebut el 29-11-2019 y admès a publicació el 14-12-2019.

1. Vegeu Gabriel CARDONA, *Historia militar de una guerra civil. Estrategias y tácticas de la guerra de España*, Barcelona, Flor de Viento, 2006, pp.249-299; i Antony BEEVOR, *La guerra civil española*, Barcelona, Crítica, 2005, pp. 525-554.

2. Aquest text es fonamenta en les cartes que Miquel Ferret Batlle va escriure a la seva dona Paquita Julià ininterrompudament des que fou mobilitzat per l'Exèrcit Republicà, el mes de maig de 1938, fins a finals d'aquest any. El que fan d'aquestes cartes una font documental especial és el fet que, com que l'autor va exercir de censor a les ordres del Comissari Polític podia lliurar-se de la censura, de manera que podia escriure amb més llibertat, exposant dades militars, l'estat moral de l'exèrcit i opinions personals sobre la marxa de la Batalla de l'Ebre. Aquestes cartes han estat servades per la seva família i actualment les custòdia el seu fill Josep Ferret Julià, que és qui ha facilitat una còpia al projecte *Tots els Noms* de l'Institut d'Estudis Penedesencs (<http://www.totselsnoms.org>).

3. Per a primer terç del segle XX a Vilafranca del Penedès, vegeu Ramon ARNABAT i Jordi VIDAL (coords.), *Història de Vilafranca del Penedès*, Vilafranca del Penedès, Ajuntament, 2008, pp. 327-406.

correspondència va sortir parcialment a la llum per primera vegada en un treball d'Enric Tomàs i Josep Ferret (el fill del nostre protagonista), els quals recolliren diversos testimonis orals i escrits de vilafranquins que participaren en l'Exèrcit republicà a la Guerra Civil espanyola, amb l'aclaridor títol de *Cal que sapigueu de nosaltres ...*⁴.

Les cartes de Miquel Ferret Batlle reflecteixen el que passa a la guerra, naturalment, però també són un reflex del que s'esdevé a la rereguarda, ja que les preocupacions constants d'aquest home de 33 anys, amb dona i dues filles, són tant sobreviure a la guerra com vetllar perquè la seva família i els seus estiguin bé, per l'Ateneu Obrer, per la Cooperativa de fusters... ni que sigui a 300 quilòmetres de distància. Això sí, Miquel Ferret és un home compromès amb la República i amb Catalunya: "El que cal, Paquita, és guanyar aquesta guerra contra el feixisme invasor i així novament poder retornar a les nostres llars; i amb el caliu dels nostres familiars donar començ a una nova era de treball i pau. Aquesta és la meva il·lusió"⁵.

Cartes d'abans de la batalla de l'Ebre: la batalla del Segre

La llarga i dura Batalla de Terol, que va comportar diverses ofensives i contraofensives republicanes, així com la caiguda del front republicà d'Aragó, desgastaren enormement l'Exèrcit de l'Est⁶. El mes d'abril de 1938, les tropes franquistes arribaren a Vinaròs i partiren el territori republicà en dos, alhora que entraven a Catalunya i ocupaven Lleida i Balaguer. Això va originar la Batalla del Segre, que es va iniciar l'abril de 1938, va finalitzar el gener de 1939 i tingué un front fortificat de 300 quilòmetres tot seguint les aigües dels rius Segre i Noguera Pallaresa, des de Mequinensa als Pirineus. Al llarg de nous mesos, aquest front va protegir Catalunya de l'avanç de les tropes franquistes, alhora que assegurava el control de les centrals pirenaïques que subministraven electricitat gairebé a tot el país⁷.

Davant l'avanç de les tropes franquistes a l'Aragó i a una part de Catalunya i la desfeta de l'Exèrcit de l'Est, el Govern republicà va decretar la militarització obligatòria de noves lleves perquè s'incorporessin a l'esmentat Exèrcit, que havia de defensar el front

4. Enric TOMÀS GUIX i Josep FERRET JULIÀ, *Cal que sapigueu de nosaltres .... Vilafranquins al front i al camp de concentració, 1936-1943*, Vilafranca del Penedès, Ajuntament de Vilafranca, 2006. Les pàgines referides al nostre protagonista són de la 123 a la 151.

5. Sobre la Guerra Civil a Vilafranca del Penedès, vegeu Josep COLOMÉ i Raimon SOLER, *Revolució i guerra a Vilafranca (1936-1939)*, Vilafranca del Penedès, Ajuntament, 1986; Ernesto GONZÁLEZ, *La petita història. Crònica local de la Guerra Civil a Vilafranca del Penedès*, Barcelona, Humanidades, 1994; i Salvador CAMPAMÀ, "República, guerra i revolució", ARNABAT i VIDAL (coords.), *Història de Vilafranca del Penedès*, pp. 377-406.

6. CARDONA, *Historia militar...*, pp. 215-238.

7. Pol GALITÓ et alii, *Les Batalles del Segre i la Noguera Pallaresa: l'atac final contra Catalunya (abril-desembre 1938)*, Lleida, Pagès, 2006; Luis M. MEZQUIDA, *La batalla del Segre*, Tarragona, Diputació, 2004 [1972], i Vicenç MOREA, *Recuerdos del Frente de Aragón y la Batalla del Segre*, Alcoletge, Ribera & Rius, 1997.

del Segre⁸. Entre aquestes lleves hi havia la coneguda com del *biberó* (1941) i la de 1926, de la qual formava part Miquel Ferret Batlle:

Para atender a las necesidades de fortificación, así como a cubrir las plantillas de tropa de los Batallones de Obras y Fortificaciones, Batallones de Puentes, Equipos de Destrucción y Compañías de Carecieras; de conformidad con el Consejo de Ministros y a propuesta de su Presidente y Ministro de Defensa Nacional,

Vengo en decretar lo siguiente:

Artículo primero. Quedan movilizados todos los trabajadores pertenecientes a los reemplazos: de mil novecientos veintiséis, mil novecientos veinticinco, mil novecientos veinticuatro, mil novecientos veintitrés y mil novecientos, veintidós, de los oficios y profesiones que a continuación se expresan: arquitectos, aparejadores, encargados, maestros de Obras, aislamientos e Impermeabilizantes, encofradores y hierro armado, mosaístas y colocadores, montadores de cubierta, carpinteros o similares, albañiles y peones-, piedra artificial, piedra y mármol, empapeladores, empedradores, estucadores, ladrilleros cerámica, canteras, yeseros, pintores, carpinteros de ribera, trabajadores de la tierra⁹.

Miquel Ferret va ser mobilitzat per aquest decret de 22 d'abril de 1938 i el 4 de maig va sortir de casa seva per incorporar-se al Centre de Reclutament, Instrucció i Mobilització de Castellet de Llobregat al Bages (Sant Vicenç de Castellet). Des d'allà va escriure la seva primera carta el dia 5 de maig: "Estimada Paquita, fillets i pares: tant prompte he pogut aquest matí, m'he posat a fer quatre ratlles per vosaltres perquè no passeu ànsia".

Segons el Major i cap del Batalló número 3 de Ponts, al qual s'integrarà Miquel Ferret, l'enginyer de ponts i camins Julián Diamante, Castellet del Llobregat era un poble acollidor:

En cuanto a alojamiento, a los oficiales y sargentos se nos distribuyó entre las casas mejores. Tuvimos suerte, pues San Vicente de Castellet, aunque pequeño –3.000 habitantes– era un pueblo rico, pues aparte de su acervo agrícola, había en él tres fábricas textiles en las que trabajaban todos los que no lo hacían en el campo, especialmente las mujeres. En consecuencia, las casas estaban bien amuebladas y disfrutaban de comodidades¹⁰.

Amb tot, la situació d'una certa desorganització de l'Exèrcit republicà a la rereguarda queda prou ben descrita en aquesta primera carta:

Vaig arribar ahir després d'unes quantes peripècies. Al arribar a Igualada, com que no hi havia cap mitjà de transport, vaig marxar a peu cap a Manresa [30 km.]. Quan havia caminat 12 km., vaig aturar un camió que em va portar fins allí, i com que encara hi havia claror, vaig determinar de marxar a peu cap a Sant Vicenç de Castellet [10 km. més]. Allí em vaig presentar a la Comandància d'Enginyers i quan feia poc que m'esperava, va arribar un tren des de Barcelona on anaven tots els mobilitzats de Vilafranca. [...]. Ha arribat a aquest poblet una gentada immensa de la quinta del 1926, i ara esperem més quintes, doncs diuen que totes han de venir aquí per formar el Batalló de Fortificacions. He trobat molts amics: [...]. Així no et trobes tant sol.

8. *La Vanguardia*, 13-4-1938, p. 1. A partir del desembre de 1937, l'Exèrcit Popular de la República s'organitzava en diversos exèrcits: Exèrcit del Centre, Exèrcit d'Extremadura, Exèrcit d'Andalusia, Exèrcit de Llevant, Exèrcit de l'Est i Exèrcit de Maniobra.

9. *Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional*, n. 98, 25-4-1938, p. 269.

10. Julián DIAMANTE, *De Madrid al Ebro. Mis recuerdos de la Guerra Civil Española*, Madrid, Fundación Ingeniería y Sociedad, 2011, pp. 135-203 [p. 137 per a la cita].

Després, un cop ja enquadrats a l'Exèrcit Popular de la República, les coses canvien i la disciplina militar es va imposant: “el divendres començarem a entrar en un període de disciplina militar”, escriu el dia 8. I afegeix:

El tinent ens digué que com que el poble és sols un lloc de distribució d'aquestes cinc llesves demanades, no podia faltar ningú a cap llista, doncs al moment menys pensat ens pot venir l'ordre de marxar. Criden a llistes tres vegades al dia (8, 12, i 22 hores), i no m'he volgut exposar a marxar ja que he vist que altres companys han faltat a una llista i els han posat a un Regiment Disciplinari com a càstig.

[...]. Ahir dissabte a les 10 del matí, vingué el capità al quarter que és a l'església del poble, i començà a llegir tots els noms dels de la lleva del 26 i a triar-los. Van fer un grup de 250 pagesos que a la tarda van ser enviats a fortificacions, probablement a Mollerussa (front de Lleida) i un altre grup de 80 que érem paletes, manobres, fusters, serradors, minaires i altres oficis. Nosaltres de moment ens quedem. [...]. Quan eren al tren per marxar, va arribar una altra colla de Vilafranca. [...]. Dimarts arriben els de la lleva del 1924, i és impossible que càpiguen en aquest poble tants cents homes.

[...]. Al matí i tarda fem instrucció militar; aquí tot va a toc de corneta, [...]. Al matí ens donen un cassó amb cafè amb llet, però avui és el primer dia que l'he begut doncs els altres dies això era ple de *canalleta* més petita que l'Antoneta i ens el demanaven; els hi vaig donar cada dia perquè em feien molta llàstima. Al migdia ens donen mongetes amb carn russa amb suc, i al vespre cigrons amb carn russa amb suc. El primer dia m'ho menjava amb un xic de repugnància però ara ja no tant.

[...]. Hem format un Batalló que en diuen de *Puentes*, o sigui “*pontoners*”. Treballem fent ponts perquè la tropa pugui passar els rius. No sabem si tindrem el quarter aquí o en un altre lloc.

38

Des de Castellet de Llobregat veu com arriben i marxen centenars d'homes: “he vist arribar molta gent, i a marxar-ne”, alguns d'ells coneguts seus de Vilafranca o d'altres pobles penedesencs: “aquí és ple de gent coneguda, [...]; en fi, una infinitat de coneguts”, escriu el dia 12 de maig. Tres dies més tard, el 15, insisteix: “veig passar cada dia cents i mils d'homes amb trens que surten diàriament per distribuir-los”; afegeix, però, que està content, “ja que sé de cert que *perteneixo* al Batalló de Pontoners destacat aquí”¹¹. Això no treu, però, l'enyor per la família, especialment la dona i les filles, per bé que li aconsella que no el vingui a veure, i menys amb la seva filla: “no facis disbarats, doncs algun control d'Igualada o Manresa us podia haver requisar el cotxe, i quedar-te tu amb el nen als braços a la carretera. S'està més bé a casa ben calentó, lluny de la vida de guerra que ens té trasbalsats.”

Finalment, el Batalló de Ponts número 3 al qual pertany sortí de Castellet a Llobregat a finals de maig cap el front del Segre amb l'Exèrcit de l'Est i on *s'estrenaria la quinta del biberó*¹². El 19 de maig informava la família que els havien anunciat que marxaven, però no els havien dit cap a on: “estem treballant a l'estació descarregant vagonets de ferro i vagonets de taulons de fusta de Flandes; varis milers de taulons treballats a màquina. Tot és a l'andana de l'estació esperant que vinguin dotzenes de

11. L'adreça postal per rebre cartes seria, però, la mateixa: *Batallón de Puentes Nº 3. 2ª Compañía. 1ª Sección*, Castellet de Llobregat. En la reorganització de les companyies just abans de la batalla de l'Ebre, Miquel Ferret va passar a la tercera Companyia. Els Batallons d'Obres i Fortificacions havien estat creats el 6 de abril de 1937. Reglamentàriament, un Batalló d'Obres i Fortificacions estava format per 1 major, 5 capitans, 10 tinentes, 1 tenint metge, 1 auxiliar administratiu, 4 practicants, 20 sergents, 46 caporals, 954 soldats, 6 cotxes i 9 camions. Cada Batalló comptava amb tres Companyies i cada Companyia amb dues Seccions. Sobre l'organització de l'Exèrcit republicà, vegeu Carlos ENGEL, *Historia de las Brigadas mixtas del Ejército popular de la República, 1936-1939*, Madrid, Almena, 1999.

12. Enric ALFONSO, *La guerra no era cap joc: la historia de Màxim Calvo: un “biberó” a les batalles de l'Ebre i del Segre*, La Seu d'Urgell, Salòria, 2015; i Assumpta MONTELLÀ, *115 dies a l'Ebre: el sacrifici de la lleva del biberó*, Barcelona, Ara llibres, 2014.

camions a carregar-ho i traslladar-ho per muntar ponts”. Hi afegia: “no em fa res marxar on em diguin per treballar; millor això que agafar armes de foc a les què no estic acostumat” i que on eren “ens atipen amb lleties amb bacallà, i vinga cigrons! Però ja em vaig apanyant; encara tinc 8 ous, la llauna de sardines i un tros de pernil”.

El que no sabia Miquel Ferre, era que el general Vicente Rojo estava preparant una ofensiva per recuperar Balaguer i que donaria el tret de sortida a la Batalla del Segre el 22 de maig de 1938¹³. El primer combat, que tenia per objectiu recuperar la cota 306, el tossal del *Merengue*, va cloure's el 29 amb un fracàs de les tropes republicanes, que no assoliren el seu objectiu i hi tingueren moltes baixes.

El primer destí al front de Miquel Ferret fou Preixens, a la Noguera, en el marc de la batalla del *Merengue*. Segons el cap del Batalló número 3 de Ponts, aquesta primera missió consistí en:

*Montar un puente de circunstancias sobre el canal de Urgel, en las proximidades de Mollerusa. Las pasarelas que servían de paso sobre el canal eran demasiado débiles para soportar el peso de los carros de combate y era preciso, por razones estratégicas, que éstos pudieran pasar fácilmente de una a otra orilla*¹⁴.

El major Diamante explica així com anà tot plegat:

Apenas llegados a Preixens aparcamos los camiones convenientemente camuflados, buscamos alojamientos, instalamos la Comandancia militar y formamos una patrulla de vigilancia.

*Recibimos la orden de efectuar, aquella misma noche, prácticas de montaje nocturno de puente de madera; como no había río, comenzamos la práctica sobre un arroyo inmediato al pueblo. Le tocó hacer la primera tanda de ejercicios a la 1ª Compañía, a las órdenes de Alcalde; empezaron con toda normalidad, le dejamos al frente de la operación y marché a cenar con el resto de los oficiales*¹⁵.

El 23 de maig, des de Preixens, Miquel Ferret va escriure:

Aquí on som ara, tot el treball que fem és per la guerra, treballar per guanyar la guerra; no tenim festes, ni diumenges ni horaris. Treballem nits senceres¹⁶. El Comissari i el Comandant del Batalló ens digueren en una al·locució, que és prompte a realitzar-se una ofensiva per part del nostre gloriós Exèrcit Popular, i que necessitaven el nostre batalló per fer tots els impossibles que calguin¹⁷.

Aquí l'ambient és força diferent del de Vilafranca. Mentre escric aquesta carta, es senten contínuament els disparos de l'artilleria de les línies avançades. Es veu actuar contínuament la nostra aviació, amb contínues sortides de grans *esquadretes*. Es viu ambient de guerra.

L'orgull per l'actuació de l'aviació republicana de caça, la *Gloriosa*, assentada al Penedès i al Camp de Tarragona, es fa evident en diverses cartes com la del 26 de

13. Vicente ROJO, *¡Alerta los pueblos! Estudio político militar del período final de la guerra española*, Barcelona, Ariel, 1974.

14. DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, p. 143.

15. *Ibidem*, p. 145.

16. El 29 de maig va escriure: “el nostre treball actualment és muntar els ponts que calguin i on sigui, per passar el material”.

17. L'opinió del Cap del Batalló (DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, p.145), sobre el comissari polític no era gaire bona: “Como íbamos a entrar en campaña, se nos designó un comisario político; era éste un muchacho joven rubio de buena presencia, apellidado Spínola. No era mal chico, pero sí fanático hasta el punto de reprocharnos el uso del pijama como costumbre burguesa. Estuvo pocos días con nosotros, pues, en cuanto terminó la operación, fue trasladado a otra Unidad”.

maig: “ahir vaig llegir a *La Vanguardia* el combat aeri que vaig presenciar dilluns passat, on la nostra aviació va abatre 18 aparells feixistes. Quina lluita terrible i quin espectacle *imborrable* veure en ple combat tantes dotzenes d’avions!”¹⁸. En aquesta mateixa carta ens descriu la vida quotidiana al front del Segre: “tinc intenció de fer-me pelar el cap al zero, doncs així estaré tranquil de que no em vingui *companyia*; com que dormim amb palla a terra i ja ha estat aquí altra tropa, és fàcil agafar alguna *cosa*”. També explica que els han donat equipament personal nou: “manta, sabates, dos llençols, una coixinera, un barret, unes espardenyas, un capot, dues camises i dos calçotets; de farda en porto bé prou a sobre”. En el seu batalló havien creat la llar del combatent i ell n’era membre de la junta. Funcionava com “una biblioteca per tots els soldats” on “diàriament tenim tots els diaris gratis de totes les tendències, i ens podem informar de totes les notícies.”

El fracàs de l’ofensiva republicana al Segre va portar els comandaments militars, amb Vicente Rojo al capdavant, a decidir de crear, a partir de l’Exèrcit de l’Est i de l’Exèrcit de Maniobra, l’Exèrcit del Pirineu i l’Exèrcit de l’Ebre, ambdós unificats al Grup d’Exèrcits de la Regió Oriental (GERO) comandat pel general Hernández Saravia.

A començaments de juny, un cop finalitzada la batalla del *Merengue*, el tercer Batalló de Ponts tornà a Castellet de Llobregat per gaudir d’uns dies de descans a la rereguarda, i llavors Ferret va gaudir d’un petit permís per visitar la família a Vilafranca del Penedès. Quan torna, ho fa carregat de presents: “ja tinc entregat el lot de llibres al Comissari, les tres ampolles de conyac repartides, i els cigars també, fins i tot al capità de la companyia”, va escriure el 12 de juny.

40

L’estada a Castellet de Llobregat s’aprofita al màxim. Així, el 5 de juny escriu a la seva dona demanant que li enviï el “vestit de bany”, ja que “cada dia ens fan obligatòriament anar al Llobregat a banyar-nos, i fins i tot ens fan aprendre a nedar”. El dia 12 informa la seva família que es queden fixes en aquest poble: “fa dos dies que han tornat a arribar els vagons de material, cosa que fa preveure que de moment no marxem”. I el 16 els diu que “per aquí fem la vida de sempre, pràctiques diàries sobre el Llobregat amb els ponts, i treballar al taller de fusteria del Batalló”.

La tranquil·la vida a la rereguarda s’allarga fins a finals de juny. El 23 de juny escriu:

Avui és la Festa Major de Castellet, i hem fet una gran festa al Batalló de Ponts nº3; han vingut una vintena de noies del Partit Socialista de Barcelona i han fet lliurament de tres banderins, un per cada companyia; després, dinar extraordinari amb molt de menjar, postres, cafè, rondalla de cants, ball, ... Jo pensava: Tanta alegria aquí, i tal vegada a les trinxeres hi ha qui lluita a mort contra la bèstia feixista.
[...], potser em veureu al cine fent pràctiques sobre el Llobregat, doncs ha de venir la revista “Espanya al Dia-Laia Films”, a filmar un reportatge.

---

18. Sobre l’aviació republicana, vegeu Carlos SAIZ, *Aviación republicana*, 3 vols., Madrid, Almena, 2006; Estanislao ABELLÁN, *Los cazas soviéticos en la guerra aérea de España 1936-1939. Cronología operativa de los Polikarpov I-15 “Chato” e I-16 “Mosca”*, Madrid, Ministerio de Defensa, 1999; David ÍÑIGUEZ i David GESALÍ, *La guerra aèria a Catalunya (1936-1939)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2012; Ramon ARNABAT i David ÍÑIGUEZ, *Atac i defensa de la rereguarda. Els bombardeigs franquistes a les comarques de Tarragona i Terres de l’Ebre, 1936-1939*, Valls, Cossetània, 2013; David ÍÑIGUEZ, *El Vesper de la Gloriosa. L’aviació republicana. Camps d’aviació al Penedès durant la Guerra Civil*, Calafell, Llibre de Matrícula, 2003 (vegeu <http://www.ciarga.cat>).

El major Diamante explica que tot plegat formava part d'una estratègia dedicada a mantenir els soldats entretinguts i animats:

Para distraer a los soldados, cada quince días o así, organizábamos un baile en el local de la Coral. Escotábamos entre los oficiales para poder costear el traslado y actuación de la orquestina Demon-Jazz o alguna otra acreditada de Barcelona, conseguíamos algunas cajas de champán por mediación del Popeye que había sido empleado de Freixenet, y como las muchachas del pueblo acudían gustosas a la fiesta, animadas por el hecho de que muchos de los soldados eran de la localidad, estos bailes resultaban siempre muy animados, con la particularidad de que nunca se produjo incidente de consideración, a pesar de que en ellos alternaban oficiales, clases y soldados sin discriminación.

Para los días festivos en los que no traíamos orquesta habíamos organizado dos grupos folclóricos; uno fue escogido entre los soldados andaluces y algunas mujeres que los acompañaban, resultó un cuadro flamenco bastante apañado; el otro estaba formado por la gente aragonesa e interpretaba las bravas y vibrantes jotas de su región. Por otro lado, los reclutas catalanes y las muchachas del pueblo eran muy buenos sardanistas. Con todo ello no nos faltaba sana distracción.¹⁹

Mentre, el tercer Batalló de Ponts anava creixent: “al nostre batalló ingressa molta gent jove de carrera: arquitectes, enginyers, etc. Fa pocs dies va ingressar el fill de l'actual ministre de la República, Giner de los Ríos”. Tot i que no s'estava de demanar a la seva dona que li enviés unes espartanyes “que siguin d'aquelles de vetes negres de pagès”, ja que “em fan molta falta [...], ja que aquí al magatzem només tenen mides molt petites” (26 de juny). El major Diamante, cap del Batalló de Ponts número 3, escriu a les seves memòries que a finals de juny a Castellet del Llobregat hi havia 10.000 homes de les darreres quintes mobilitzades:

Debía incorporarse a filas una nueva quinta de hombres maduros, y para que se presentasen se designaron cinco centros de reclutamiento, cuatro de ellos quedaban situados cerca del frente y el 5º fue precisamente en Castellet del Llobregat. El resultado fue que en los cuatro primeros centros apenas se presentaron reclutas, a no ser los de los pueblos más inmediatos y en cambio en Castellet se presentó una muchedumbre que ascendía a 10.000 hombres. Como éramos la única fuerza militar en el pueblo, nos correspondía desempeñar la Comandancia Militar; tuvimos en aquellos días un trabajo ímprobo para recibir, alojar, alimentar y reexpedir a sus unidades a toda aquella gente, pero tuvimos la posibilidad de seleccionar a los más aptos para nuestro Batallón²⁰.

Ja feia mesos, però, que l'Estat Major de l'Exèrcit republicà, amb el beneplàcit del Consell de Ministres, preparava el que havia de ser la batalla decisiva de la Guerra Civil espanyola, la Batalla de l'Ebre. Tres eren els objectius a assolir: aturar l'avenc franquista sobre València i el Llevant; revifar la moral de la rereguarda republicana i tancar la porta a una pau negociada amb els franquistes, i demostrar a les potències democràtiques que la República encara era viva i podia ser un aliat en la propera guerra europea contra el feixisme. La batalla va durar 115 dies, del 25 de juliol al 16 de novembre de 1938 i es va cloure amb la derrota de l'Exèrcit Republicà i un alt cost humà: 120.000

19. DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, pp. 152-153.

20. *Ibidem* p. 149.

baixes entre tots dos exèrcits: 30.000 morts, 75.000 ferits i 15.000 presoners²¹. En aquesta batalla els pontoners tindrien un paper clau, tal i com assenyala el seu cap:

*Como una vez cruzado el río, sería indispensable disponer de una serie de puntos de paso, entre los que serían fundamentales los puentes pesados, se me encomendaba activar al máximo la instrucción y entrenamiento de las tropas, con el fin de que pudiesen rendir plenamente en tan grave ocasión*²².

Aquest ambient es reflecteix a les cartes de Miquel Ferret. No sap exactament què passa, però intueix que s'està preparant una gran operació militar: “avui hem vist canvis al batalló. Tot són preparatius de marxa. Les companyies es preparen per sortir a la primera ordre. Ningú no sap on anem, només el *Mando*” (21 de juliol), i l'endemà escrivia: “Penso que ja sabeu que tot el Batalló està en marxa”. Anaven cap a l'Ebre. El 22 de juliol van sortir de Castellet del Llobregat, van anar a Barcelona i des de la capital catalana cap a l'Ebre amb tren, passant per Vilafranca: “Al sortir de Sants-Estació, hem agafat la línia de Vilafranca i m'he posat a fer quatre ratlles mal fetes amb el tren corrent. Estic pensant si trobaré algú a l'estació per entregar-vos la carta [...]. Si a l'estació trobo algun conegut li entregaré cinc-centes pessetes de les que ens van pagar fa poc”. Finalment va poder veure la seva dona i la seva filla a l'estació de Vilafranca:

Paquita, vaig estar molt content de poder veure't a tu junt amb la filleta Antonieta a l'estació de Vilafranca, quan va passar el nostre tren. Em feia tristesa passar per aquí i no veure a ningú de casa. Gràcies pel paquet que em vas dar; la botifarra la guardo per repartir junt amb els companys que anem plegats i que compartim el menjar. [...] i el papa, que fa? Com van les fulles de tabaquera, ja creixen? A veure si aviat podrà fumar del tabac de la seva collita (23 de juliol).

42

Diverses cartes de Miquel Ferret a la seva dona, Paquita, mostren la preocupació per la situació de la seva família a Vilafranca. El 16 de juny escriu a la seva dona: “mira si el Sindicat o l'Ajuntament donen alguna cosa a les famílies dels que som fora de casa. Pensa que sou cinc de colla i cap pesseta d'entrada”. Un mes més tard, el 14 de juliol, insisteix a la seva dona: “Fes les gestions necessàries per l'assumpte de l'Ajuntament. Ves a veure el Mas, el Bayer o si no el mateix Vidal a l'Alcaldia; per què no us poden entregar res, *siguent* tants de colla?”. Una setmana més tard, el 21, sembla que les coses han millorat lleugerament: “em dius que ja heu cobrat poc o molt del Consell Municipal; així podreu anar passant millor mentre dura aquesta tremenda guerra que sofrim. Si us van pagant, podeu posar-vos al corrent dels lloguers perquè ningú ens pugui dir res”. Un mes després, el 22 d'agost, escriu: “estic molt content de què l'Ajuntament us doni les 65 pessetes setmanals; així us podreu trobar més ajudats fins que pugui tornar”. A finals d'agost, comunicava a la seva dona que “ahir van venir a pagar-nos la paga del mes de juliol, i com que de diners ja en tinc pocs o molts, vaig dir al pagador que us els enviés directament aquí a casa; són quatre-centes pessetes. Així podreu anar passant, junt amb el que us dona l'Ajuntament. Quan els rebis, escriu-m'ho de seguida”.

21. Anàlisis i opinions diverses a Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ i Pere CLUA (coords.), *La Batalla de l'Ebre: un riu de sang*, Tarragona, COMEBE, 2018; Miguel ALONSO BAQUER, *El Ebro. La batalla decisiva de los 100 días*, Madrid, La Esfera de Libros, 2003; Andreu BESOLÍ et alii, *Ebro 1938*, Barcelona, Inèdita editores, 2005; Jorge MARTÍNEZ REVERTE, *La batalla del Ebro*, Madrid, Círculo de Lectores, 2003; CARDONA, *Historia militar ...*, pp. 251-316; José M. MARTÍNEZ BANDE, *La Batalla del Ebro*, Madrid, San Martín, 1988; Luis M. MEZQUIDA, *La Batalla del Ebro. Asedio de Tortosa y combates de Amposta. Del río Gaudalope al Gayá*, Tarragona, Diputación Perovincial, 1970; Estanislau TORRES, *La Batalla de l'Ebre*, Barcelona, Nova Terra, 1971. Vegeu la web <http://www.batalaebre.org>.

22. DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, p. 157.

A la Batalla de l'Ebre

El 24 de juliol, les tropes del tercer Batalló de Ponts són a les Borges del Camp. La segona Companyia, on era enrolat Miquel Ferret, va ser destinada a Ginestar, i la primera feina que van fer va ser muntar un pont de fusta a prop del poble:

El primer trabajo que habían de realizar las Compañías era dibujar los perfiles transversales del cauce en los lugares de ubicación de los puentes, para tener prevista la altura que debía darse a los soportes o pies derechos, con el fin de que el tablero quedase sensiblemente horizontal. Pero esta operación no debía llevarse a efecto hasta que se hubiese cruzado el río por otros medios y se hubiese creado una cabeza de puente que permitiese trabajar sin estar expuestos al fuego de la fusilería y armas automáticas²³.

El 25 de juliol s'havia iniciat la Batalla de l'Ebre amb l'ofensiva republicana passant el riu. Tan aviat les tropes republicanes el travessaren, la ràpida resposta de les aviacions feixistes (hispana, legionària italiana i Legió Còndor alemanya) es concentrà a destruir els passos republicans per tallar els subministraments a les tropes que havien creuat l'Ebre. La resposta republicana va ser refer dia i nit els passos del riu, cosa que aconseguiren amb un gran esforç humà²⁴. Les condicions en què havien de treballar els pontoners eren molt complicades, com explica el Major Diamante:

Sea como fuere, el hecho es que los bombarderos enemigos no encontraban oposición en el aire y maniobran a sus anchas, sin más precaución que la de volar a gran altura para no ser alcanzados fácilmente por el fuego antiaéreo de la DECA, que había trasladado todos los efectivos de que disponía en Cataluña a las riberas del Ebro. Así se explica la dificultad de los bombarderos en acertar a un blanco que tenía solo tres metros de anchura. No se comprende, en cambio, para qué dejaron caer sobre el campo un enjambre de pequeñas bombas incendiarias que en aquel terreno arcilloso y estéril no hicieron efecto alguno. Más molesta para nosotros era la caída de los cascos de metralla procedentes de las granadas antiaéreas que estallaban en lo alto sobre nuestras cabezas, tanto más cuanto que no disponíamos de cascos de acero, de los que solamente estaban provistas las tropas de primera línea. Por lo demás, íbamos bien equipados; dada la fecha fijada para la operación, en plena canícula, se repartieron a todas las unidades unos trajes frescos, especie de pijamas con cuello abierto y pechera ajustable con cordones que fueron apodados mariconas y, como protección contra el sol, nos entregaron unos sombreros de dril que tenían la forma típica de los que usan los pescadores de bacalao, pero a los que pronto la inventiva de los soldados llegó a dar un aspecto marcial poniendo la parte de atrás delante y levantando con gracia parte de las alas²⁵.

Fer i refer ponts per travessar l'Ebre, heus aquí la feina del 3r Batalló de Ponts a la Batalla de l'Ebre; això ho explica Miquel Ferret en les seves primeres cartes des del front de l'Ebre, concretament des del Priorat, a principis de l'agost:

Suposo que deveu estar assabentats del curs de les nostres operacions, reconquerint per la nostra terra els pobles que el feixisme estranger ens havia arrabassat. Els pontoners estem treballant intensament tantes hores com calen, per fer ponts i reparar els que diàriament ens malmeten amb els seus bombardeigs aquestes maleïdes ales negres de l'aviació feixista. Miren de destruir-nos els ponts, d'entorpir l'avenç de les nostres tropes en la reconquesta de les nostres terres. Fins ara estic bé, Paquita; no ho poden explicar

23. DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, p.159. El cap de la tercera Companyia era el tinent d'alcalde i, més endavant, el tinent Cubilledo, qui depenia ara directament del Comandant Principal d'Enginyers del Vè Cos d'Exèrcit, major Bobadilla.

24. Ho hem explicat àmpliament a Ramon ARNABAT, a "La guerra aèria a la Batalla de l'Ebre", SÁNCHEZ CERVELLO i CLUA (coords.), *La Batalla de l'Ebre ...*, pp. 97-115. Vegeu també David ÍÑIGUEZ i David GESALÍ, *Guerra aèria a la batalla de l'Ebre*, Barcelona, Duxelm, 2010.

25. DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, p. 165.

així alguns companys de la meua Companyia, que hem tingut la dissort de perdre per sempre.

[...] Som quatre companys, que sempre anem junts i mengem junts. Quan comencem un *xusco*, tots mengem del mateix fins que s'acaba. Avui hem canviat en una casa de pagès quatre *xuscos* per vuit ous; també arengades per ous [2 d'agost].

Estic un xic cansat de resultes de treballar nit i dia en la reparació del pont, ja que l'aviació feixista no ens deixa tranquils ni un sol moment. Ens destrueixen el pont-camí pel que passen les nostres tropes en l'ofensiva per reconquerir els pobles germans de les grapes del feixisme estranger [4 d'agost].

Les maleïdes ales negres de l'aviació feixista són la nostra *pesadilla*. Diàriament ens visiten per destruir el nostre treball; però nosaltres, fidels a les ordres del comandament, no escatimem el nostre treball en reparar-lo novament.

[...]. No t'estranyi que no t'hagi escrit més sovint, però hem tingut uns dies de treball intensíssim; ara sembla que va minvant una mica [9 d'agost].

Però el 22 d'agost tornava a escriure: “Seguim treballant en tot el que contínuament ens malmeten aquests avions estrangers. Però nosaltres seguim fermes; fa bé la premsa en dir-nos herois; en premi a la nostra actuació ha sigut lliurat al Batalló la Medalla al Valor”. I el 25 d'agost insistia que:

Els pontoners de l'Ebre hem aguantat i aguantem tota la càrrega que la maleïda aviació alemanya i italiana ens deixa caure a sobre; quantes milers d'explosions he sentit? No ho sé; creu-me que he perdut el compte.

[...]. Nosaltres continuem treballant, treballant sens descans, per donar pas per sobre d'aquest immens riu, als nostres germans que en les línies avançades lluiten intensament.

[...] Avui l'oficial ens ha dit que prompte ens retiraran a descansar; som molts els que vam marxar amb poca roba i a les nits comença a fresquejar.

44

Cara a cara amb la guerra, amb el combat diari, amb els morts i ferits diaris, alguns d'ells companys vells o nous:

No ho poden explicar així alguns amics meus als que la maleïda aviació feixista ha segat les vides en l'edat en que hom té les il·lusions d'enlairar la llar que ja té començada junt amb la seva esposa i fills [...]. Però és la guerra. La guerra!

Quin canvi més gran he experimentat aquests dies! Treballem per la guerra, fem un pont i per ell ha de passar tot el que els nostres germans que lluiten a les primeres línies necessiten i esperen de la rereguarda. El que cal Paquita, és guanyar aquesta guerra contra el feixisme invasor i així novament poder retornar a les nostres llars; i amb el caliu dels nostres familiars donar començ a una nova era de treball i pau. Aquesta és la meua il·lusió. [4 d'agost].

Em preguntes sobre la guerra. Què vols que t'expliqui! Prou et pots informar per la premsa; diuen que fa elogis de la nostra actuació en la passada ofensiva.

T'adjunto un full de felicitació que el *Mando* ha fet arribar a tot el 5è. Cos d'Exèrcit. El demés són escenes viscudes d'aquelles que mai més et fugen de la memòria.

El que m'agrada és tenir carta teva; les lleigeixo quatre o cinc vegades fins que les sé quasi de memòria [9 d'agost].

De la guerra preguntes? De la terrible i cruel guerra què vols que t'expliqui? No es pot explicar sota cap concepte; queden impreses en la memòria de cada pontoner les hores viscudes aquí de combats, bombardejos i treballs. Aquí ningú coneix el *pervindre*. Jo no sé Paquita, cada dia, el que m'haurà passat abans d'arribar al capvespre. Si tinc la sort de poder tornar a veure-us, ja parlarem de les hores viscudes aquí [5 de setembre].

Malgrat tot, explicava que comptaven amb la solidaritat de la gent de la terra:

Em trobo en aquest moment junt amb altres companys dalt d'una muntanya que domina l'esplèndid paisatge amb el riu Ebre als peus. Aquí, en una casa de pagès, hi ha una bona família evacuada del poble de Ginestar. Ens atenen per tot; ens fan menjar, ens apedacen els pantalons i ens ajuden en el que poden. Sempre es troba bona gent que es compadeix de la nostra situació i ens ajuda [22 d'agost].

Per tal d'aïllar les tropes de l'Exèrcit republicà que havien travessat l'Ebre i dificultar el seu avituallament, a més de l'aviació els franquistes obriren les comportes dels embassaments del Pirineu per destruir ponts i passos. Realitzaren una primera prova a finals de juliol i una segona més ben preparada el 19 d'agost. Aquesta darrera tingué un efecte devastador sobre els ponts i passos que havien construït en pocs dies els pontoners republicans:

Esta primera avenida la organizaron con un poco de fortuna, pero el 19 de agosto prepararon una científicamente; para ello, los ingenieros de la Confederación Hidrográfica del Ebro que habían quedado en zona nacional estudiaron los tiempos que tardarían en llegar a la zona de operaciones las ondas de avenida de cada uno de los embalses de que disponían y establecieron una cronología de apertura de compuertas, de forma tal que todas estas ondas vinieran a superponerse al llegar a la altura del gran meandro del Ebro, teatro de la batalla.

*Consiguieron así una avenida realmente impresionante que arrastró todos los puentes*²⁶.

Mentre, els combats a l'Ebre eren mes cruenta cada dia que passava, tal i com assenyalen tots els testimonis. El relat del pilot republicà de la 1a esquadrilla de *Mosques* (Polikarpov I-16) és esfereïdor:

*Frente del Ebro, combates diarios. La tierra parece que arde por todas partes. Fuego de artillería, bombardeos. Desde muy lejos, cuando íbamos al frente, ya se veía toda aquella zona bañada en un tinte rojizo. Por la tarde a última hora y ya en el último servicio, al volver la cabeza, volvías a divisar aquella tierra encendida con todos los colores de la maldita guerra. Los aviones regresaban del frente, casi siempre impactados por todas partes [...], pilotos malheridos [...]. Fuego, gritos y, dígame o no, un encogerse las tripas al ver tanta calamidad y tanta sangre joven*²⁷.

I molt semblant és el del mecànic de la 4a esquadrilla de *Xatos* (Polikarpov I-15) Josep Capellades:

Els serveis que realitzaven les nostres esquadilles, en alguns casos, deixaven els pilots exhausts. Havien de complir la seva missió en un laberint de foc creuat, en un cel enrogit pel furor dels combats, cosa que era molt esgotadora. Cada dia queien abatuts avions d'ambdós costats; era difícil comptabilitzar quin bàndol era el mes perjudicat²⁸.

Un altre testimoni, en aquest cas des de terra, el del també vilafranquí Joan Colomer, no diferia gaire dels anteriors fets des de l'aire:

El trajecte des de l'encreuament a Mora d'Ebre fins a Corbera d'Ebre, passant per la Venta de Camposines, el feia cada vint-i-quatre hores, per portar el correu al comandament del batalló. Aquest trajecte era bombardejat constantment per l'artilleria i l'aviació nacional. Aquesta composta pels terrífics Junkers -uns grans bombarders- i els cèlebres avions de caça Messerschmitt, [...] i els cèlebres metrallaments en forma de "cadena de sínia".

Enfront d'aquesta formidable màquina de guerra, el govern republicà oposava un cert nombre -no gaire gran- de bateries d'artilleria i antiaèries. Quant a l'aviació, pel que vaig poder veure, existia una quantitat no gaire nombrosa d'aparells, els *Mosquits*, de fabricació russa i també un cert nombre de bombarders que, com tots vam poder apreciar, res o quasi res podien fer-hi en contra²⁹.

26. DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, p. 172.

27. Joan RAMONEDA, *¡Muera la Muerte! España 1936-1939. Memorias de guerra de un piloto de caza luchador por la República*, Valls, Lectio, 2010.

28. Josep CAPELLADES, *Memòries d'un mecànic de l'aviació republicana*, Vilafranca del Penedès, Andana, 2010, pp. 104-105.

29. Reproduïda per TOMÀS i FERRET, *Cal que sapigueu ...*, p. 63.

A finals d'agost, Miquel Ferret fou destinat a fer d'escrivent: "m'han canviat de feina. Ara estic d'escrivent del nostre destacament i d'ajudant del Tinent. Això ha canviat; tinc més temps per descansar, i el treball no és pesat". N'estava molt content i, a més, corria el rumor que "aviat ens retiraran" (31 d'agost). Això, per descomptat, no era cert, ans al contrari, a la Batalla de l'Ebre li quedaven dos mesos i mig. A la carta del 5 de setembre ja deixa clar que tot plegat va per llarg, tot i que la seva situació havia millorat força amb el nou destí a les oficines:

Seguim al peu del riu, però ja us vaig dir que no estic treballant al pont. Estic d'escrivent i ajudant del nostre tinent, i al mateix temps faig de *furriel*. Reparteixo el pa i el menjar, la correspondència, el tabac, etc. als soldats. Estic més descansat que no pas en aquelles primeres penoses setmanes de la nostra estada aquí. La resta de la tropa tampoc té el treball dels primers dies.

[...] dels permisos, no se'n sent a parlar; no sé quan ens portaran a descansar uns dies, potser de cara a l'hivern la nostra estada al riu no serà tant necessària.

La preocupació es girava cap a Vilafranca del Penedès davant dels cada cop més sovintejats bombardeigs feixistes al Penedès: "l'altre dia, un motorista que va venir a telefonar al nostre destacament em digué que havien bombardejat Bellvei i El Vendrell. Pel que veig, es van acostant. A Vilafranca, el dia menys pensat us donaran un disgust"³⁰. Una preocupació per les notícies d'amics que van morint al front: "em va sorprendre tristament la mort al front del Font de la Serra, del Llusià, i del Cerrillo. Vols dir que pot ser? Ho sabeu del cert? Em sembla impossible, però és la guerra. Quantes famílies quedaran marcades per aquesta lluita sagnant provocada pel feixisme maleit!". Preocupació pel taller de la Cooperativa: "penso en el Jaume Salat, el nostre principal operari, en les hores de grans bombardejos; penso com podria anar el taller de casa si no torno...". I necessitat de sentir a prop els seus familiars: "el retrat del nen, el teu i el de la nena es van quedar a Castellet; ens van dir que marxàvem per uns dies i ja fa un mes i mig que som fora. Si tens manera, enviem algun *retratet* vostre" (5 de setembre). La necessitat de mantenir el contacte escrit amb la família era vital per sobreviure a la guerra i no deixar-se emportar pel desànim:

Us prego no deixeu de escriurem; vosaltres no coneixeu la guerra i no sabeu el delit amb que s'esperen les notícies dels éssers estimats. Quan es rep una carta, un cop llegida, no es posa a la motxilla fins que n'arriba una altra. Imagina't quantes voltes dona per les mans i quantes llàgrimes rep aquella carta! Estem pensant i rumiant sempre el que a casa deuen fer (8 de setembre).

També amb els amics: "digues [a] l'Antoni Ventura que un dia m'escrigui i em digui quina impressió té de la guerra un polític i antifeixista com ell" (15 de setembre).

La guerra s'acarnissa a l'Ebre

El 3 de setembre s'iniciava la quarta ofensiva franquista sobre la zona entre Vilalba dels Arcs i Corbera d'Ebre. Els bombardeigs franquistes sobre les tropes republicanes tornaren a intensificar-se, però aquesta vegada toparen amb una resistència tenaç de l'Exèrcit de l'Ebre, que estava molt fortificat. Tal i com assenyala el coronel Manuel Tagüeña, cap del XV Cos d'Exèrcit, les tropes republicanes s'havien adaptat als constants bombardeigs franquistes:

30. Sobre els bombardeigs al Penedès, vegeu Ramon ARNABAT *et alii*, *El Penedès sota les bombes. Crònica d'un setge aeri, 1937-1939*, Valls, Cossetània-IEP, 2012.

*Nuestros batallones de Ingenieros fortificaban de noche las nuevas líneas de defensa, mientras los infantes dormían agotados por los combates. Los puntos de paso del río funcionaron siempre con relativa normalidad a pesar de la atención que nunca dejó de prestarle la aviación enemiga, cuyas incursiones tropezaron siempre con nuestra limitada, pero activa, defensa antiaérea. Finalmente, nuestros servicios de aprovisionamiento y evacuación cumplieron su misión sin dejarse impresionar por el bombardeo constante de las vías de comunicación*³¹.

Bombardejos, *cadenes* i metrallaments sobre les tropes republicanes, que eren respostos per metrallaments i bombardejos sobre les tropes franquistes, tot i que en quantitats menors. D'altra banda, els nombrosos enfrontaments aeris al cel de l'Ebre i l'artilleria antiaèria causaven baixes a ambdues forces aèries, però va ser la republicana la que en va sortir especialment perjudicada per les enormes dificultats de reposició de pilots i aparells. Els atacs i els combats aeris s'allargaren onze dies, del 3 al 13 de setembre; de nou el testimoni del pilot republicà Joan Ramoneda ens permet veure quina era la situació a l'Ebre i el desequilibri existent a l'aire:

Aquellos días de agosto y septiembre, las dotaciones de las escuadrillas de caza estaban diezmadadas y cansados los pilotos. Los jefes, para aguantar la moral, decían que pronto llegarían relevos de personal de refresco. Pero este relevo no tenía efectividad, porque el personal que venía para reemplazar a los veteranos era demasiado novato y no se podía confiar en una escuadrilla de pilotos noveles. Nuestra aviación luchaba en plano de inferioridad comparada con la alemana, italiana y fascista española del "otro lado". Ellos tenían invariablemente más material y un número de pilotos (alemanes e italianos, que venían a España a entrenarse, y luego, antes de marcharse de España, tenían tiempo y material sobrante para entrenar a otros pilotos recién llegados de estos países fascistas), que les permitía dar unos períodos de descanso al personal volante, así como para revisar los aviones que estaban averiados debidos a los combates aéreos.

Nuestros mecánicos se veían obligados a cambiar los motores de los aviones durante la noche y a la luz de los faros de los camiones de la escuadrilla, con el consiguiente peligro de que, a causa de estas luces de emergencia, los hidroaviones piratas fascistas vinieran durante la noche a bombardear los campos donde se realizaban los montajes de estos motores. Entretanto, en terreno fascista, se recibían con regularidad toda clase de materiales de guerra. Principalmente material de aviación³².

Miquel Ferret explicava perfectament la situació que es vivia arran de terra i a prop de l'aigua de l'Ebre en una carta del 8 de setembre:

He presenciado terribles combats aeris contra aquestes maleïdes *Pavas* negres que destrueixen aquesta *hermosa* terra de la Ribera de l'Ebre. L'odi de l'enemic als pontoners és grandíssim; volen anul·lar el pas del riu pels nostres companys que al front lluiten per alliberar nostres terres de l'invasor. L'aviació és el que més ens persegueix; diàriament donen voltes sobre nostre. Quantes centes bombes han descarregat? No ho sé! Quants milers? No ho sé! És inexplicable, però nosaltres seguim fermes al nostre compromís de treball, i a les ordres del nostre Comandament.

[...] En quant a nosaltres, de nit a treballar i de dia a descansar amb els continuats sobresalts de l'aviació: cap al refugi, tornar, etc. Això fa que no tingui ni una hora lliure.

Després vindrien uns dies de calma: "fa vuit o deu dies que l'aviació negra no ens ve a bombardejar amb tanta intensitat", escriu a mitjans de setembre. I el 18 afegeix "ha vingut aquí amb nosaltres tota la 2ª Companyia per ajudar-nos. Venen a construir un nou pont de ferro". Es tracta d'un pont de ferro a l'alçada de Flix i que al final de la batalla de

31. Manuel TAGUEÑA, *Testimonio de dos guerras*, México DF, Oasis, 1973, p. 243. El testimoni de Tagueña sobre la Batalla de l'Ebre, a les pp. 229-263.

32. RAMONEDA, *¡Muera la muerte!* ..., p. 51.

l'Ebre seria pel qual es retirarien les darreres tropes republicanes de la XV Divisió comandada per Manuel Tagueña:

Este puente metálico era muy semejante en su estructura general al puente de madera antes descrito; estaba compuesto de pórticos formados por pies derechos y cumbrera, largueros metálicos y tablero de madera. Tenía la particularidad de que todo él se armaba como un gigantesco mecano mediante tornillos y tuercas [...].

Como el peso de estos materiales era muy superior al de los del puente de madera, su montaje era mucho más laborioso si había de efectuarse con medios de fortuna como los que se utilizaron en este primitivo puente de Flix. Sin embargo, pocos días después pudimos disponer del carro lanzapuentes con el que se facilitaban notablemente las operaciones de montaje. Para ello, a medida que iba progresando el montaje del puente, se disponían sobre el tablero dos carriles, sujetos con escarpas, formando una vía de un metro de ancho por la que podía avanzar el carro [...].

El Teniente Cubilledo, cuando más adelante se incorporó a la 1ª Compañía, tomó muy a pecho conseguir la mayor presteza en todas estas operaciones, logrando una sincronización perfecta y llegando a invertir 15 minutos por tramo, o sea, más de un metro lineal de puente cada 5 minutos³³.

Ara, però, els problemes arran de terra són més quotidians, i així escriu a la Paquita: “m’hauries de procurar sobres i paper de carta, doncs si això dura massa se m’anirà acabant” (11 de setembre). Les notícies de la mort d’amics de Vilafranca segueixen arribant una rere l’altra: “sabia la mort del pobre Font, però no la del Calaf; tant que venia al taller a buscar encenalls per la *fundició*! Com deuen estar els seus pares! Quantes famílies deixarà desfetes aquesta cruel guerra!” Però el dia a dia s’imposa: “fa un moment que m’han portat la *mudada*. Molts la portem a rentar a dones del poble; per fer-ho, els donem el sabó i mig *xusco*” (15 de setembre). I les necessitats bàsiques també: “si envies les espadenyas, posa-hi una petita bufanda; de menjar res, que bé prou el necessiteu vosaltres [...]; envia’m els retrats que et vaig dir, i també un de petit meu de carnet [...] el Comissari el vol per fer-lo sortir en una revista del Cos d’Enginyers” (18 de setembre). I aprofitar per donar consells a la família, com fa en la carta del 22 de setembre:

Em parles de la malaltia del Joan de ca la tia Isabel de Sant Pere Molanta, que és a l’Hospital. Em dius que la Palmira l’ha anat a veure, junt amb la germana del Joan, Maria. Tot i això, aneu-lo a veure sovint; si pots, tu mateixa; si no pots, la mama o la Mercè. No el deixeu abandonat, perquè vosaltres no coneixeu la guerra ni sospiteu el pa que s’hi dona. Tots plegats, per malament que estigueu, esteu mil voltes millor que al front. Per això us demano per experiència que no abandoneu al Joan. Visiteu-lo i feu quan pugueu, doncs jo des d’aquí no puc fer res. Si fos aquí, me’n cuidaria. Quin record, quina experiència més gran em deixarà aquesta cruenta guerra, si tinc la sort de poder estar novament amb vosaltres!

[...] vaig escriure a tres companys soldats com jo, que foren ferits al costat meu en un bombardeig dels molts que ens fa l’aviació feixista.

[...]. Penso en trobar-me un dia en aquella típica taula rodona de marbre de l’Ateneu, i en el despatx de la Cooperativa de Fusters on tantes bones hores havia passat.

El 26 de setembre escriu a la seva dona: “veig que la nena no va a escola; digues a l’avi que li ensenyi de llegir i escriure; que no la deixi al carrer contínuament, que es quedi a casa algunes hores; digueu-li que jo ho he dit”. I li adjunta un certificat per anar a l’Economat del Cos d’Enginyers a Barcelona: “has de prendre la *cartilla* del racionament, i et donaran arròs, oli, bacallà, etc. Pregunta quin dia de la setmana entrant tornaran a repartir, i llavors hi tornes a anar. Ves-hi, i així tindreu alguna cosa més, doncs pel que em dius, a Vilafranca l’Ajuntament no reparteix res”.

33. DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, pp.161-171.

La tercera companyia de pontoners havia estat allotjada al “bonic” poble de Ginestar:

A l'aixopluc de la pluja, el vent i totes les inclemències que ja comencem a patir. Tots aquest mesos estàvem junt mateix al riu, i vivíem a la intempèrie sota dels arbres; però al canviar el temps, el tinent ens traslladà a tota la Secció al poblet. Vora del riu, però un xic apartat dels ponts. Com que és un poble evacuat, vivim a la casa que ens sembla més bé. [...] tant de bo poguéssim venir sols set o vuit dies a casa, i després tornar al front; sols recollir la roba d'hivern i veure els familiars. [...] ha vingut el tinent pagador a pagar-nos el mes d'agost, i m'ha dit que les 400 pessetes que li vaig dir que us enviés el mes passat, encara les té ell, per manca de fulls de Gir Postal a Correus [22 de setembre].

El dia 26 de setembre la companyia sortia cap a Móra d'Ebre, “on es troben els demés soldats de la nostra Companyia. Estem allotjats en diverses cases del poble, que també està tot evacuat; així estem a recer del fred i la pluja”. Abans de sortir els van “donar un parell d'espardenyes; ja en tinc per una temporadeta més”. La companyia, però, finalment, s'instal·là a Darmós, “un poblet tranquil” prop de Móra: “estic ajudant a la Censura de les cartes, i això vol dir que sempre tinc poc o molt treball a l'oficina”. I el 29 escrivia:

Com ja et vaig dir,estic a Darmós; cada dia amb un dels diversos camions que tenim, porto el menjar a la guàrdia del pont que tenim a Móra la Nova. Estic d'ajudant del Comissari, i censurant totes les cartes i postals que surten de de la nostra companyia. Quin càrrec que m'han donat! Quantes intimitats, quantes notícies secretes, quantes coses particulars, quantes coses *imborrables* he de censurar durant el dia, de tots els meus companys. El que sé que no poden posar, tinc l'obligació d'esborrar-ho; si em sembla, però, ho deixo passar.

L'1 d'octubre s'inicià la sisena contraofensiva franquista amb l'objectiu de conquerir Camposines. Just després del Pacte de Munich que deixà la República espanyola aïllada internacionalment i que acabà provocant la sortida de les Brigades Internacionals i dels pilots soviètics d'Espanya, mentre augmentava l'ajuda alemanya i italiana a Franco. Aquesta contraofensiva duraria quinze dies, fins el 16 d'octubre.

El 3 d'octubre Miquel Ferret escriu a la seva família content perquè ha estat escollit com a treballador destacat de la 3ª companyia de ponters:

Ahir diumenge, escolliren als deu soldats que més s'haguessin destacat en el treball de la 3ª companyia. Em van escollir a mi entre els deu, i a la tarda vam anar a un festival al poblet de Lloà [Priorat] on hi ha la Comandància. Vaig estar content de veure un poble de la rereguarda habitat, doncs els de per aquí tots estan evacuats. A Lloà vaig poder abraçar el meu bon amic i Comissari General del Batalló don Antoni Solans³⁴. Em va dir que volia que ingressés a prop d'ell, a escriure a la Comandància de Plana Major i a ajudar-lo a ell al Comissariat. El Comissari em respecta, perquè sempre he complert amb el treball, i he respectat els superiors i companys.

I, efectivament, el 5 d'octubre escriu “amb tota l'alegria” des del seu nou destí a la Comandància del Batalló a Lloà³⁵:

34. Antoni Solans havia arribat al Batalló número 3 de “Puentes Pesados” el 24 de juliol a les Borges Blanques, segons explica el seu cap (DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, p. 158).

35. *Ibidem*, p. 177: “Allí se nos alojó en casa del más rico del pueblo, uno a quien apodaban El Rei del Priorat; era una casona antigua muy amplia, incluso con capilla propia dotada de armónium, casullas, manteos, sotanas y toda clase de vestiduras sacerdotales pues, según nos dijeron, uno de los hijos del propietario era cura. La familia había huido y la casa estaba desocupada”.

He arribat a Lloà a les quatre de la matinada. Tinc una habitació amb llit amb somier, lavabo i vàter. Estic en una magnífica finca d'aquest poblet situat dins de les muntanyes del Montsant.

Aquest canvi em sembla un somni. Quan penso en aquelles intenses nits de treball tan seguides, amb el neguit de poder acabar el pont per donar pas a les tropes, aquell cansament, sense menjar, sense dormir, abatut, però sempre amb deler de treballar, i ara em veig recompensat amb aquest destí al comissariat de Plana Major. Des de les finestres veig les muntanyes. Quin canvi Paquita! Només em va dordre de deixar els companys que vivien amb mi dins d'una casa abandonada. Tots van quedar cap cots al veure'm marxar a mi sol.

Avui ha marxat malalt un company nostre: Manuel Giner de los Ríos; és fill del Ministre de Comunicacions de la República, i han enviat un cotxe oficial a buscar-lo. Li he fet una carta per vosaltres, que us donarà al passar per Vilafranca. Dins del sobre hi ha també cent pessetes.

Des d'aquest destí Miquel Ferret podria vetllar mes per la seva família:

El Comissari ha ordenat al Bonet, company nostre, que marxés amb el camió, i cap a les cinc de la tarda ha sortit d'aquí. M'ha promès que passaria a veure-us, i li he donat per vosaltres un saquet d'avellanes i un d'ametlles; també li volia entregar un saquet de figues seques, però aquest any tenen molts cucs. També procuraré recollir-vos olives doncs aquí són molt maques. Molts procuren portar vi doncs som en ple Priorat, però a mi no m'interessa.

[...] ahir em vaig dedicar a escriure postals; en vaig enviar catorze. Resulta que jo escric molt i em contesten poc [14 d'octubre].

Mentre, la situació a l'Ebre és dramàtica, especialment per a la població civil:

Veig que ja tens les *llaunetes* d'oli que et vaig enviar. Hi ha soldat que n'ha arreplegat fins a seixanta litres, i com jo, sense pagar ni cinc. Aquest oli es trobava en poblets evacuats, on no hi viu ni una persona, amb totes les cases obertes, i amb les sitges d'oli mig plenes. Quina llàstima feia veure-ho!

Són unes imatges que mai més em fugiran del pensament. Pobres famílies les que han tingut d'abandonar mobles, casa, menjar, i que sols amb un petit carret van marxar enrere cap a la rereguarda, buscant a la ventura un lloc on aturar-se i passar el temps que la guerra imposa; lluny de la seva llar [20 d'octubre].

El 30 d'octubre s'inicià la setena i definitiva contraofensiva franquista sobre les tropes republicanes de l'Ebre atrinxerades a les serres de Cavalls i Pàndols, la Mola d'Irto i el riu Canaletes, una contraofensiva que va obrir la porta a la victòria franquista, després de disset dies de combat i que, pràcticament decantà la guerra. La dinàmica aèria d'aquesta darrera contraofensiva franquista fou la confirmació del desigual combat entre unes aviacions franquistes ofensives i una aviació republicana defensiva, de protecció de les seves tropes i posicions de terra. Així ho descrivia el pilot republicà de la 3a esquadrilla de *Mosques* Miguel Ángel Sanz:

*Las batallas de tierra en Sierra de Cavalls y Sierra de Pándols, eran de una intensidad tal, que admirábamos el valor de nuestras tropas. Y digo nuestras tropas, porque desde el aire, veíamos en los vuelos al frente de estos sectores que cuando nosotros disparábamos con un cañón, las tropas franquistas disparaban diez. Cuando nuestros aviones de bombardeo tiraban una vez, los franquistas bombardeaban diez por la cantidad de aviones alemanes e italianos disponían*³⁶.

Miquel Ferret escriu el 5 de novembre sobre aquesta contraofensiva franquista:

Portem uns dies d'una activitat grandíssima, degut a aquesta furiosa ofensiva que els feixistes ens fan en la zona de l'Ebre.

36. Miguel Ángel SANZ, *Memorias de un chico de Vallecas, piloto de caza de la República*, Madrid, autor, 2011, p. 91.

[...] per la premsa ja sabreu de la lluita i la resistència que el nostre exèrcit realitza per aturar l'ofensiva facciosa. Són moltes les coses que voldria contar-vos, però ja vindrà dia que amb més calma podrem recordar aquests cruels dies de lluita aferissada, on es repeteix el mateix que ara fa dos anys va passar al Madrid heroic. Aquí a l'Ebre, tindrem de repetir aquella gesta. Poc em pensava que al retorn de casa, em trobés amb qüestions de cruenta lluita.

[...] passem uns dies de molta gravetat, però tenim de mirar que els feixistes no passin, i NO PASSARAN!

La situació empitjorava pels republicans, tant a l'Ebre com a Vilafranca i al Penedès, amb els bombardeigs feixistes, com escriu l'endemà, 6 de novembre:

Ahir va arribar el comissari Solans, i em va fer saber que els avions feixistes havien bombardejat el camp dels Monjos i també havien descarregat un xic a Vilafranca. Penso que no us deu haver passat res. Es veu que les bèsties negres dels avions feixistes s'han recordat que en aquesta enyorada meua comarca del Penedès hi havia una vila que no havien visitat encara. Si passa això, no us espanteu; no us mogueu per res de casa; recolliu-vos tots junt amb els nens, i deixeu passar els minuts que dura el bombardeig. Us parlo per experiència, he suportat dotzenes de bombardejors, dotzenes!

[...] S'estan desenvolupant unes grans operacions en la nostra zona de l'Ebre, a causa de la contraofensiva que els estrangers fan per recuperar el terreny que fa mes de tres mesos perderen. [...]. Estem sostenint una lluita tremenda contra el feixisme; prou voldria contar-te més coses però ja saps que no es pot. Ara hem d'evitar que no passin, i NO PASSARAN!

La davallada de l'Exèrcit republicà es feia cada cop més evident, "estem una mica desorganitzats", escrivia el 8 de novembre:

Tenim companyies que continuen actuant a l'Ebre, i d'altres cap el riu Segre, en l'ofensiva que es desenvolupa. El *Mando* i el Comissariat no tenim lloc fixe, i el correu naturalment no va com voldríem. Són dies de molta activitat, no és la vida de Vilafranca, on quan us vaig venir a veure-us darrerament no vaig poder entrar al cine de ple que estava. La guerra és molt diferent.

Als pontoners se'ls havia girat feina. Així, en la darrera carta abans que acabés la batalla de l'Ebre, la del dia 10, segueix descrivint una situació crítica: "amb la lluita que tenim al riu, i amb les noves operacions al riu Segre, el nostre treball és més intens; per poc que pugui continuaré escrivint". La intensitat de la confrontació bèl·lica anava en augment entre unes forces franquistes en avanç i unes tropes republicanes a la defensiva:

Es resisteix molt, i hem d'evitar per tots els mitjans possibles que els feixistes s'infiltrin dins les nostres comarques. Són dies de gran activitat! Quins combats d'aviació més terribles he presenciat!

[...] les operacions que es desenvolupen són tremendes. Tenim companyies al riu que han hagut d'evacuar del lloc per massa perillós; la 3ª Companyia a la que pertanyia abans, es troba a les operacions del riu Segre. Penso que ens traslladaran, doncs estem massa apartats de segon quines companyies, i hem de tenir contacte amb elles. El que està passant és tremend i horrible. [...] sols ens resta el pont de Flix, doncs els de Ginestar, Mora i altres ens els han tornat a arrabassar els feixistes amb aquesta inaguantable ofensiva que estan realitzant. [...], l'aspecte del riu és tremend, després d'aquesta forta ofensiva que els feixistes fan; es viu de ple la guerra.

El cert era que hi havia força desconcert entre les files republicanes: "corren rumors de què com que les operacions es fan més cap dalt a Lleida, ens traslladaran a una altra localitat; però no sabem res de cert; és qüestió d'esperar i complir les ordres." Mentre, intentar mantenir el contacte amb la família:

Ahir us vaig enviar un paquetet amb dos exemplars de la revista portaveu del Cos d'Enginyers *Zapa*³⁷, que parla de la meua actuació dins del nostre heroic Exèrcit Popular; guarda-les bé, que les vull tenir com a record.

T'envio un paquet amb revistes *Fortaleza*³⁸ i un altre amb varis exemplars de la revista portaveu del Cos d'Enginyers, *Zapa*; sobretot guarda-les bé al armari, o a un lloc que no es desapareguin. En aquesta darrera revista destaquen que en un batalló de cinc-cents homes, hi va haver tres soldats que es van distingir pel seu treball i valentia, i un d'ells sóc jo. Això és una prova de les nits i dies de treball i metralla que vaig viure al riu sempre treballant.

[...] dins de la carta hi trobaràs un paperet amb unes pedres encenedores i un altre paperet amb segells de correu que els pots fer servir posant-hi una mica de goma.

[...] Paquita, segueixes cosint fent-te el vestit nou per ser més guapa i elegant! A veure si esperes que torni per estrenar-lo!

Després de la derrota a l'Ebre

La darrera feina dels pontoners a la batalla de l'Ebre fou la construcció d'un pont per on poguessin retirar-se les darreres tropes republicanes:

En noviembre comenzó ya la franca retirada; el día 13 se nos dio orden de construir un puente en Ribarroja, para lograr que las tropas del XV Cuerpo pudiesen repasar el río con mayor seguridad.

Comprendí que aquella misión era difícil porque si el puente era detectado habría de ser atravesado bajo el fuego enemigo; por fortuna el cielo estaba encapotado y las condiciones no eran buenas para la observación aérea. Sin embargo, mi único tonto consuelo era recordar el viejo refrán "A enemigo que huye, puente de plata".

En aquella parte el río es más ancho, pero las aguas son más tranquilas al encontrarse remansadas por el azud de Flix. En dos noches terminamos el puente, sin trabajar de día para evitar ser descubiertos por la aviación, y en la madrugada del 15 pasaron por allí todos los efectivos que quedaban en la otra orilla³⁹.

El 16 de novembre, 115 dies després d'haver passat l'Ebre, les tropes republicanes tornaven a ser al punt de partida, això sí, amb una pèrdua molt considerable d'efectius humans i materials. Tres dies després, el 19, encara des de Lloà, Miquel Ferret parlava de la retirada ordenada de les tropes republicanes a l'Ebre, entre l'orgull de la feina feta i el sentiment de la derrota:

Hem passat uns dies que no són per recordar ni explicar. Hem fet tot el que el *Mando* ens ha dit per afavorir la retirada que ens hem vist obligats a fer, després de la violenta ofensiva que el feixisme invasor ens ha fet a la zona de l'Ebre. Hem protegit ordenadament tota la retirada de les nostres tropes.

Si durant l'ofensiva nostra de l'agost, el Govern de la República va donar al nostre Batalló de Ponts nº3 la Medalla del Valor, molt més ens la mereixem en l'actuació de les nostres tres companyies durant la retirada d'ara. Hem muntat ponts de ferro que semblaven impossibles de realitzar, sobre l'immens riu Ebre. Ponts de dos-cents-trenta metres de llargada, i muntats en quaranta-vuit hores; treballant nit i dia sota el foc de l'artilleria feixista que disparava de lluny sobre el pont de Flix, que ha estat l'últim lloc de la retirada. Vam poder salvar als milers de germans soldats que ordenadament es replegaren cap el pont de Flix. Un cop sortí l'últim soldat, volàrem el pont que poques hores abans havíem construït.

Han sigut hores de lluita, tragèdia i heroisme de tots els que, pontoners i exèrcit en general, defensem les nostres llibertats.

37. Segurament es tracta de *Zapa: Portavoz de Ingenieros Ejército del Este*, n.10 de 7-11-1938, que no hem pogut consultar.

38. *Fortaleza* era la revista del Enginyers de l'Exèrcit de l'Ebre.

39. DIAMANTE, *De Madrid al Ebro...*, p. 185.

[...] la 3ª Companyia a la que pertanyia abans, està actuant al riu Segre; actua admirablement, però molt exposats al foc d'artilleria que els feixistes els fan. El nostre *Mando* espera ordres; diuen que ens traslladaran a Castellet a descansar; si al retirar-nos passéssim per Vilafranca vindria a veure-us. A veure si s'acaba aquesta guerra que sostenim fa tant de temps.

Miquel Ferret i les companyies de ponters 2a i 3a tornaren a la base de Castellet de Llobregat i foren recompensats amb la Medalla al Valor Col·lectiva. El dia 24 de novembre escriu: "aquests dies tenim molta feina en instal·lar-ho tot. Ara dormo a la Comandància, però busco una casa per dormir. [...]. Ara tots són preparatius de festes i ball, doncs es veu que volen celebrar unes festes d'arribada". Tres dies després, el 27, diu estar "completament instal·lat" i que "a menjar vaig a casa del company Pau Busquets i a dormir a una casa particular molt neta i ben arreglada". I afegeix que sol·licitarà "al Comissari per venir a passar el dissabte i diumenge al vostre costat; espero que m'ho concedirà. Així que ho sàpiga, telefonaré a l'Antoni Ventura a la Cooperativa de fusters". La realitat, però, és que "encara no donen cap permís a ningú, i tots després de tants mesos, l'esperen amb un delit que fa compassió de veure". Mentre, segueix fent la feina administrativa rutinària:

Al Comissariat, tenim força feina a organitzar festa darrera festa. Un dia ball, l'endemà cine, l'altra conferència, l'altra futbol, l'altre teatre, l'altre ball amb dues orquestrines, etc. etc. Cada dia organitzem una cosa o altra. Celebrem l'arribada del Batalló a la Base. [...] totes les Companyies ja han arribat a Castellet, i estan descansant sense fer cap mena de treball, que ja prou s'ho mereixen.

El 10 de desembre, després de passar uns dies a Vilafranca del Penedès i agafar vi per al batalló, es van trobar que, tornant cap a Castellet de Llobregat:

Al passar amb el camió per Ordal, el control de Guàrdies d'Assalt ens prengué el bocoi de vi i totes les garrafes i barrils que portàvem pel batalló. Després vam anar a Barcelona per demanar el permís per recuperar-ho, i no ho vam aconseguir. Tornàrem a Castellet amb el cotxe buit i amb les mans al cap. Els nostres oficials, després de moltes gestions tampoc han aconseguit poder-ho rescatar. Es veu que quan cau en mans d'aquesta gent ja està tot llest.

A Castellet de Llobregat, però, se seguia amb la mateixa tònica: "aquí continuem celebrant festes i conferències; per demà tenim partit de futbol i sessió de cinema. La setmana entrant, quatre dies de cine, conferències i etc. I així anar esperant el curs del temps fins que designin alguna altra cosa". Al cap de dos dies tot segueix igual: "continuem amb la mateixa vida d'organitzar festes".

La Generalitat volgué retre un homenatge al tercer Batalló de Ponts, i tot i que hi hagué un petit enrenou amb les banderes, catalana i espanyola republicana, tot s'arreglà. Així ho explicava el Major Diamante:

Nos enteramos de que la Generalitat deseaba hacernos entrega de una bandera y, como pensaba entregarla personalmente el Presidente Companys, solicitamos del Grupo de Ejércitos el envío de seis trompetas y cuatro tambores para dar la debida solemnidad al acto. El General Hernández Saravia, aparte de la simpatía que sentía por nosotros, debía tener muchos músicos disponibles pues nos mandó, no solo los soldados solicitados, sino también un magnífico maestro de banda que ejecutaba unos floreos de fantasía que despertaban el entusiasmo popular.

Con tal motivo el Presidente Companys nos concedió una audiencia a la que asistí acompañando al comisario, que era el que la había solicitado y en la que, según éste me recomendó, hice mis pinitos en catalán saludando a la entrada con un "A les vostres ordres, President" que causó una excelente impresión a don Luis.

El Presidente me preguntó si queríamos una bandera catalana o española, yo le hice presente que, por ser el Batallón de Puentes nº 3 una unidad del Ejército Español, no podía portar más bandera que la tricolor; pero que si la Generalitat quería darnos una

*muestra de su aprecio, concediéndole una corbata con los colores catalanes, ello constituiría para nosotros un honor. Se mostró muy satisfecho de esta solución salomónica y procedió a encargar la bandera. Ésta, primorosamente bordada y adornada con la cinta cuatribarrada, llegó a estar expuesta en el escaparate de un céntrico comercio, pero nunca llegó a sernos entregada, pues los acontecimientos se precipitaron y no dio tiempo a que se realizara la ceremonia de la entrega*⁴⁰.

El 23 de desembre, Miquel Ferret escrivia: “com ja podeu veure per la premsa, els feixistes han començat una nova ofensiva pels fronts de Lleida. Tots estem pendants de la marxa de les operacions”. No era prou conscient que s’iniciava la batalla de Catalunya⁴¹, per això seguia explicant les activitats que s’organitzaven pel batalló: “ara estem organitzant noves festes el Bonet i jo; sempre anem de bòlit; jo faig de taquiller, ell de porter i els demés, vinga ballar! En fi, és una feina que faig molt de gust. I donar curs al temps, a veure que ens té designat”. Tot i que començava a haver-hi indicis que el proper objectiu franquista era Catalunya: “Ahir van bombardejar la ciutat de Manresa, i com que és tant a prop de Castellet, les detonacions se sentien tremendes. Tot Castellet estava pendent del que podia passar. Penso que aquí no us deuen haver donat cap disgust. No us alarmeu ni sortiu de casa, no sabem on la mort ens pot trobar”. I desitjava bones festes a la família:

Que passeu unes bones festes de Nadal. Records a tots els amics i familiars. Petons als pares i fillets. Espero que l’any que ve puguem estar reunits per fer cagar novament el tió. Tu Paquita estimada, rep petons del teu espòs, encara que la dissort de la guerra ens tingui separats, i no pugui compartir aquestes festes amb vosaltres.

Aquesta serà la darrera carta de Miquel Ferret. A mitjans de gener de 1939, el Comandant del Batalló de Pontoners nº 3 va donar la mà a cadascun dels seus homes i els va donar permís per marxar definitivament cap a les seves cases: la guerra s’havia acabat per a ells. Al cap d’uns dies, les tropes franquistes van ocupar Castellet de Llobregat. Miquel Ferret es va quedar de moment a casa del seu amic i company de batalló Pau Busquets, veí de Castellet, i va tornar a Vilafranca el 25 de gener de 1939, un cop la vila ja era ocupada per les tropes franquistes que hi entraren la tarda del 21⁴².

40. *Ibidem*, p. 189.

41. Sobre “la batalla de Catalunya” o “l’ocupació de Catalunya”, vegeu Queralt SOLÉ, *Catalunya 1939. L’última derrota*, Barcelona, Ara, 2006; Jorge MARTÍNEZ REVERTE, *La caída de Cataluña*, Barcelona, Crítica, 2006; José M. MARTÍNEZ BANDE, *La batalla de Cataluña*, Madrid, San Martín, 1979; Joan VILLARROYA, “La Campaña de Catalunya”, a Josep M. SOLÉ I SABATÉ (dir.), *La guerra civil a Catalunya (1936-1939). 4. Derrota, ocupació militar i exili*, Barcelona, Edicions 62, 2004, pp. 53-95; Carles LÓPEZ ROVIRA, *La conquesta de Catalunya*, Barcelona, Base, 2012; Josep PERARNAU, *Diari de la caiguda de Catalunya*, Barcelona, Ediciones B, 1989; Josep M. SOLÉ I SABATÉ, *L’ocupació militar de Catalunya, març 1938 - febrer 1939*, Barcelona, L’Avenç, 1987, i Luis Mª MEZQUIDA, *La Batalla del Ebro. Asedio de Tortosa y combates de Amposta. Del río Guadalope al Llobregat con las ocupaciones de Falset, Montblanc, Valls, Reus, Tarragona, Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú y Barcelona (1938-39)*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1994 [1972]. La visió franquista a C. TORRE ENCISO i D. MURO ZAGRI, *La marcha sobre Barcelona*, Madrid, Editora Nacional, 1939.

42. Sobre l’ocupació de Vilafranca per les tropes franquistes vegeu, Ramon ARNABAT i Enric TOMÀS, “La vila durant la dictadura Franquista (1939-1978)”, a ARNABAT i VIDAL, *Història de Vilafranca del Penedès*, pp. 407-461.

Les cartes del Miquel Ferret

Aquest text te la senzilla voluntat d'ajudar-nos a entendre la batalla de l'Ebre des d'un punt de vista concret, però alhora universal: la dels soldats de lleva que hagueren de marxar al front, molts d'ells amb una família plenament formada. Les cartes del Miquel Ferret Batlle ens han permès apropar-nos al dia a dia de la vida al front, des dels aspectes militars als aspectes de supervivència i passant pels sentiments; però també ens ha permès de veure de reüll el que passa a la rereguarda, a les famílies que tenen algun membre al front (fills, pares, germans, ...). Les cartes, que hem contextualitzat per fer-les més entenedores, reflecteixen també la política i la cultura que hi ha darrere una guerra civil com l'espanyola de 1936-1939, el compromís amb la República i el ser plenament conscient del que s'hi jugava, la qual cosa no estava renyida amb la voluntat de tornar a casa com més aviat millor per estar amb els familiars i amics.

